

بنیاد ملی نخبگان
بنیاد نخبگان استان سیستان و بلوچستان

باسمه تعالی

گزارش کارگاه "چگونگی پژوهش و تدوین در مستندنگاری"

بنیاد ملی نخبگان
استان سیستان و بلوچستان

جمهوری اسلامی ایران
ریاست جمهوری

بنیاد نخبگان استان با همکاری اداره کل حفظ آثار و نشر ارزش های دفاع مقدس برگزار می کند :

کارگاه :
چگونگی پژوهش و تدوین در مستند نگاری
با حضور:
آقای دکتر شاهرزایی

- نویسنده، پژوهشگر و مدیرکل دفتر تکریم و الگوسازی بنیاد ملی نخبگان

خانم نظرلو و خانم رامهرمزی

- نویسندگان و پژوهشگران عرصه ادبیات پایداری

به صورت نیمه حضوری و مجازی

زمان: ۱۹ بهمن ماه – ساعت ۱۹ الی ۱۲

آدرس جلسه مجازی: <https://vc.bmn.ir/ch/sistan>

مکان جلسه حضوری: مجتمع فناوری و نوآوری دانشگاه سیستان و بلوچستان

روابط عمومی بنیاد نخبگان استان سیستان و بلوچستان

بنیاد ملی نخبگان
بنیاد نخبگان استان سیستان و بلوچستان

بنیاد نخبگان استان سیستان و بلوچستان در تاریخ ۱۴۰۰/۱۱/۱۹ ساعت ۹ الی ۱۲ در حاشیه همایش ملی نکوداشت نخبه پزشکی استان، شهید دکتر احمد آتش دست که در تاریخ ۱۴۰۰/۱۱/۱۸ برگزار گردید، کارگاه "چگونگی پژوهش و تدوین در مستندنگاری" را حضور جناب آقای دکتر شاهرضایی نویسنده، پژوهشگر و مدیرکل دفتر تکریم و الگوسازی بنیاد ملی نخبگان، سرکار خانم نظرلو و سرکار خانم رامهرمزی از نویسندگان و پژوهشگران عرصه ادبیات پایداری به صورت نیمه حضوری و مجازی برگزار نمود.

در ابتدای جلسه دکتر پهلوانی رییس بنیاد نخبگان استان سیستان و بلوچستان ضمن عرض سلام و خوشامدگویی به شرکت کنندگان، از برگزاری کارگاه مذکور که مقارن با ایام دهه فجر برگزار می شود ابراز خرسندی نمودند و از بنیاد حفظ آثار ارزش های دفاع مقدس که در برگزاری کارگاه مذکور همکاری موثری داشتند، تشکر کردند. ایشان همچنین خیر مقدم ویژه خدمت جناب آقای دکتر شاهرضایی، سرکار خانم نظرلو، سرکار خانم رامهرمزی، جناب آقای دکتر احمدی زاده رییس محترم بنیاد نخبگان استان خراسان جنوبی، جناب سرهنگ شریفی معاون محترم بنیاد حفظ آثار ارزش های دفاع مقدس، اعضای هیات علمی محترم دانشگاه سیستان و بلوچستان و شرکت کنندگان کارگاه مذکور به صورت حضوری و مجازی عرض نمودند. ایشان همچنین بیان نمودند: امیدوارم که این کارگاه نتایج ارزشمندی برای شرکت کنندگان و باقیات و صالحاتی برای جناب آقای دکتر شاهرضایی، سرکار خانم نظرلو و سرکار خانم رامهرمزی که از پژوهشگران و نویسندگان حوزه دفاع مقدس هستند، داشته باشد و شرکت کنندگان بهره لازم را از این کارگاه ببرند.

در پایان ایشان از سخنرانان خواستند تا مطالب خود را جهت بهره مندی شرکت کنندگان ارائه نمایند و عرایض خود را با صلواتی بر محمد و آل محمد (ص) به پایان رساندند.

در ادامه دکتر شاهرضایی فرمایشات خود را اینگونه بیان نمودند:

خدمت حاضرین در جلسه و علاقمندانی که به صورت مجازی در جلسه حضور دارند عرض سلام و خوشامدگویی دارم. از بنیاد نخبگان استان سیستان و بلوچستان بابت برگزاری کارگاه مذکور و توجه ویژه ای که نسبت به نویسندگی در حوزه دفاع مقدس دارد و دو کارگاه دیگر را در این حوزه قبلاً برگزار کرده است، تشکر می نمایم. بنده مقدمه ای در خصوص مستندنگاری عرض خواهم نمود. در مستندنگاری نوشته ها به سند متکی می شوند و هر نوشته ای که در معنای سند نوشته شده باشد را می توانیم نوشته مستند بنامیم. نوشته های مستند انواع مختلفی از جمله خاطره، زندگینامه ای که شخص خودش نوشته باشد، زندگینامه ای که دیگری نوشته باشد که بیوگرافی نامیده می شود، سفرنامه، یادداشت های روزانه و ... دارد. می خواهیم به این سوال که ضرورت مستندنگاری چیست؟ پاسخ بدهیم. اگر حادثه ای اتفاق افتاده باشد و مستند نکنیم، در طول تاریخ فراموش خواهد شد. اما اگر مستند بشود، این استناد در طول تاریخ باقی می ماند و حفظ می شود. اما توجه داشته

بنیاد ملی سنجان
بنیاد سنجان استان سیستان و بلوچستان

باشید که یک متن مستند لزوماً یک متن تاریخی نیست. فرق بین تاریخ و خاطره را عرض خواهم نمود: وقتی کسی تاریخ می‌نویسد، تاریخ‌نگار هست و به مولفه‌های تاریخی توجه می‌کند ولی کسی که خاطره می‌نویسد در واقع آن چیزی را که از ذهن و خاطرش عبور کرده، مکتوب می‌کند. بنابراین ضرورت مستندنگاری در حفظ تاریخ هست. یک مستندنگار باید سه ویژگی داشته باشد: زیاد بخواند، زیاد بنویسد و کم به نوشته خود وابستگی داشته باشد. آن چیزی که یک مستندنگار باید بخواند، مستندات خوبی هست که دیگران نوشته‌اند. در واقع مستندنگاری در این کشور با کتابهای خوب دفاع مقدس ریشه گرفته است که این کتاب‌ها می‌تواند منبع خوبی برای مستندنگاران باشد. البته گاهی نیاز هست که یک مستندنگار در خصوص مستندنگاری هم مطالعه داشته باشد مثلاً بداند که مستندنگاری چیست و چه مهارت‌هایی نیاز دارد. در نهایت عرض میکنم که به نوشته‌هایمان نباید دلبستگی داشته باشیم یعنی اگر کسی آن را بخواند و نقد کند نباید ناراحت شویم. صفر تا صد کار مستندنگاری در واقع پژوهش هست. اگر با پژوهش به سوژه رسیدیم، برای پروراندن سوژه و پرداختن به موضوع چه باید بکنیم؟ که در ادامه سرکار خانم رامهرمزی و نظری در این باره یعنی شیوه‌های پژوهش و همچنین در خصوص انواع مستندنگاری و بیشتر در خصوص نوع خاطره صحبت خواهند کرد. در پایان به شعری از فرخی یزدی می‌پردازم: در دفتر زمانه فتد نامش از قلم، هر ملتی که مردم صاحب قلم نداشت.

در پایان ایشان فرمایشات خود را با صلواتی بر محمد و آل محمد (ص) به پایان رساندند.

در ادامه سرکار خانم رامهریزی صحبت‌های خود را اینگونه بیان نمودند:

خدمت حاضرین در جلسه و همچنین شرکت کنندگانی که به صورت مجازی در جلسه حضور دارند، عرض سلام و خوش آمدگویی دارم و از آقای دکتر پهلوانی به خاطر برگزاری این کارگاه ارزشمند تشکر می‌کنم. در ادامه صحبت‌های دکتر شاهرزایی باید عرض کنم که نویسنده مستندنگاری بیش از اینکه نویسنده باشد، محقق است. چرا که در حوزه مستندنگاری، ما یک واقعیت بیرونی داریم و باید آنچه را که می‌خواهیم بنویسیم و مطرح کنیم، با واقعیت بیرونی منطبق شود. یعنی ما مثل یک نویسنده داستان، جهانی در ذهن خلق نمی‌کنیم. ما اینجا در جهان واقعیت، اموری را داریم که باید به عنوان محقق آنها را کشف کنیم. اگر ما روش‌های تحقیق و پژوهش را بلد نباشیم، در حوزه مستندنگاری، آنچه را که می‌گوییم نمی‌تواند قابل اتکا و اعتماد باشد. بعد از انجام تحقیق و پژوهش، باید به عنوان نویسنده، نثر و چینش خوبی داشته باشیم. اما گام اول این است که به عنوان یک پژوهشگر خوب عمل کنیم. در مستندنگاری، اولین و مهم‌ترین گام، شناخت موضوع پژوهش است. یعنی از چه کسی و از چه چیزی بنویسیم. باید جواب متقن برای این سوالات پیدا کنیم. پس اولین گام در مستندنگاری تحقیق و پژوهش است. این تحقیقات می‌تواند کتابخانه‌ای یا میدانی باشد. کتابخانه‌ای یعنی آیا درباره این موضوع که ما دنبال هستیم، در منابع مکتوب ما رد پا و اثری هست یا نه؟ یکی از کارهایی که محقق دفاع مقدس می‌تواند انجام دهد این است که کتاب‌های دیگران را بخواند و ردپای موضوعات مهم و سرشاخه را در آن کتاب‌ها پیدا کنند. راه دیگر این است که به صورت میدانی از کسانی که هم ارزش هستند با موضوع، تحقیق کنیم و ببینیم چه کسانی و چه موضوعاتی در این حوزه قابل احصا هستند. اولین ویژگی موضوع تحقیق تازه بودن آن است. دوم جامعیت آن است مثلاً خانم نظری کتاب شهید آتش دست را می‌نویسد، ما علاوه بر شهید با فضایی جنوب شرق ایران نیز آشنا می‌شویم، با زمانه شهید آشنا می‌شویم مثلاً می‌فهمیم که تبعیدی‌ها را به ایرانشهر می‌آوردند. یک محقق نباید فقط به موضوعش اتکا کند بلکه باید به بک گراند موضوع، زمانه و زمان موضوع نیز پردازد که این به ابزار مصاحبه بر می‌گردد. در واقع شاه کلید پژوهش مصاحبه است. در مصاحبه باید سوالاتی را پرسیم و آنقدر به موضوع اشراف داشته باشیم که چیزی از قلم نیندازیم. بحث دیگر ظرفیت موضوع ما برای مصاحبه است. در مستندنگاری به خصوص خاطره‌نگاری، موضوع مهم ما انسان است. اما به موضوعات دیگری که در رابطه با موضوع ما وجود دارد و زیر موضوع هستند هم باید توجه کنیم. موضوع دیگر در سوژه این است که زبان رسا و خوبی داشته باشد و بتواند روایت را منتقل کند، ذهن و حافظه خوبی داشته باشد. جذابیت باید داشته باشد، باید آنقدر ارزشمند باشد که بتوان از آن فیلم‌نامه نوشت، داستان نوشت و بتوان از آن نمایش‌نامه در آورد. یا موضوع ما آنقدر ظرفیت داشته باشد که بتوانیم آن را در فضای بین‌المللی نشر بدهیم. نکته آخر راجع به موضوع این است که بنا بر اهمیت تاریخی موضوع، این ویژگی‌ها را باید بالا و پایین کنیم. وقتی می‌خواهیم کار مستندنگاری را انجام دهیم باید طرح داشته باشیم. مثل پایان‌نامه که اول باید پروپوزال آن را بنویسیم. طرح به ما چارچوب

نیاد ملی نجفیان
نیاد نجفیان استان سیستان و بلوچستان

ذهنی می دهد. ضرورت مسئله را زمانی می توانید بنویسید که پیشینه مسئله را در آورده باشید. که برای این امر، باید پیش مصاحبه یا مصاحبه تشخیصی از فرد بگیریم، یعنی یک دور زندگی فرد را از مقطعی که مد نظرمان است به طور کلی از او می پرسیم. می خواهیم ببینیم این خانم یا آقا کجاها بوده، چه کارها کرده، در چه مقطعی نقطه عطف ایجاد کرده، چه کار کرده که دیگران نکرده اند. بعد یکی از مواردی که به نظر مهم می آید و برای ما نقطه عطف در مصاحبه می شود را انتخاب می کنیم و جزئیات را می پرسیم. برای اینکه ببینیم آیا قادر است که جزئیات را بیان کند و ذهن و حافظه او، آنقدر توانایی دارد که به یاد بیاورد و باید ببینیم که کلام شیرین و رسایی دارد یا نه. به دیدگاه و نگاه فرد نیز باید توجه کنیم. مصاحبه تشخیصی ۵۰ یا ۶۰ درصد کار را پوشش می دهد. مصاحبه باید خیلی خوب اتفاق بیفتد و باید بانک سوالات داشته باشیم و نسبت به موضوع اشراف داشته باشیم. به هیچ عنوان نمی توانیم خالی الذهن وارد شویم. کارهای پژوهشی معمولاً چندین نقش دارد. پاورقی ها مهم است. بسیاری از ابهامات در پاورقی ها بیان می شود. دقت کنید که کتاب خاطره، مخاطب عام دارد. پس باید ظاهر و باطن کتاب را به گونه ای ببینیم که واقعا مخاطب از خواندنش لذت ببرد. پس پاورقی ها نباید آنقدر زیاد و طولانی باشد که مخاطب اصلاً تمایل نداشته باشد سراغش برود. در پایان عرض می کنم که بخشی از پژوهش های ما در کتاب خواهد آمد. ولی باید برای پژوهشگر ارزش داشته باشد و جهت اشراف موضوع لازم است. یک قانون داشته باشیم و آن اینکه زیر اطلاعات گم نشویم. به صرفه اقتصادی کارمان توجه کنیم. تیرگذاری ها و طبقه بندی ها به ما کمک می کند که اطلاعات را گم نکنیم زیرا حافظه ما در یک سری زمان طولانی دچار خطاهای شناختی می شود. طبیعت مستندنگاری این است که چاله ها و حفره هایی وجود خواهد داشت و برای پر کردن آن ها اولین کار در مصاحبه خانوادگی این است که از آن ها بخواهیم اسناد خود را بیاورند. سپس این اسناد را به دقت بررسی کنیم، شاید حفره ها را بتوانیم پر کنیم. اما اگر پر نشد باید بگذاریم آن ها باقی بمانند و نباید سعی کنیم که با داستان سرایی و حرف های خودمان آن حفره ها را پر کنیم.

در تدوین و مستندنگاری باید اطلاعات را قطره ای نشر بدهیم و نباید یک دفعه همه اطلاعات را نشر داد. همچنین باید توجه داشته باشیم که در تدوین توصیفی صحبت نکنیم مثلاً نگوییم شهید شجاع بود. ما می خواهیم بگوییم شجاعت یعنی چه و باید از کارهای شجاعانه ای که انجام داده بگوییم. هر چقدر از شکل توصیفی به شکل مصداقی نزدیکتر شویم، آن متنی که به خواننده می دهیم بهتر است. هر چقدر پژوهش خود را تکمیل تر کنیم و همچنین اصول تدوین را رعایت کنیم، به معنای عمیق تری از ماجرا می رسیم. اگر پژوهش عمیق تری داشته باشیم، به لایه عمیق تری از زندگی آن فرد می رسیم.

در ادامه سرکار خانم نظرلو فرمایشات خود را اینگونه بیان نمودند:

خدمت شرکت کنندگان عزیز که به صورت حضوری و مجازی در کارگاه امروز شرکت دارند، عرض سلام و خوش-آمدگویی دارم. بنده در خصوص روش‌های تحقیق و پژوهش صحبت‌های سرکار خانم رامهرمزی را به این شکل ادامه خواهم داد: پژوهش خیلی مهم است و زحمت زیادی دارد و ممکن است همه آن در کار نیاید و من دقیقاً این را تایید میکنم و در کار صحبت ایشان را درک کرده‌ام. واقعاً باید ساعت‌ها در مورد موضوع با راوی صحبت کنیم و مصاحبه بگیریم و پژوهش کنیم اما ممکن است آن مصاحبه به یک صفحه در کتاب تبدیل شود. برای تعامل بیشتر من از تجربیاتم مثال بزنم. بارها شده که من از افراد مصاحبه گرفتم اما در کار بنا به دلایلی یا حذف شده، یا در قسمتهای مختلف رفته ولی لازم بوده که اطلاع داشته باشم، یعنی پژوهشگر باید اطلاعاتش کامل باشد و همه جوانب کار را باید بداند. باید روایت‌گر مثل یک قاضی همه اطلاعات را بداند اما لازم نیست همه اطلاعات را ارائه دهد. در پژوهش اگر راوی ما یک راوی زنده باشد برای مثال رزمنده و یا یک نخبه باشد، از وی می‌خواهیم راجع به زندگی خودش صحبت کند و در صحبت با وی، مقاطع مختلف زندگی او را تقسیم می‌کنیم و مصاحبه را شروع می‌کنیم. اما اگر راوی ما در قید حیات نباشد و جزء مشاهیر و یا شهدا باشد، در این صورت مسئله کمی پیچیده می‌شود. پیچیدگی به این صورت است که باید محقق اطرافیان را پیدا کند. چون سالها از این مسئله گذشته و ممکن است فراموشی دست داده باشد. ما به عنوان یک پژوهشگر باید نسبت به

تاریخ کشورمان و همچنین نسبت به تاریخ جنگ آگاهی داشته باشیم و بر اساس آن مقاطع، بینیم آن شخص اثرگذار بوده یا نه. پژوهشگر نباید اجازه دهد که مصاحبه به مسائل حاشیه‌ای برود و برای این منظور باید مصاحبه را مدیریت کند. اگر راجع به راوی قبلاً مصاحبه انجام شده و یا کتابی چاپ شده است، پژوهشگر باید آن را مطالعه کند و اطلاعاتی راجع به راوی کسب نماید، سپس به سراغ مصاحبه برود و سوالاتی را که تاکنون پرسیده نشده، پرسد و پاسخ آن را دریافت کند. بنابراین پژوهشگر باید برای وقت خود و راوی ارزش قائل شود. یک نکته بسیار مهم در کل ادبیات جهان که در عناصر داستان نویسی در کتاب‌های مطرح نیز آمده، این است که زاویه دید اول شخص بیشترین تاثیرگذاری را دارد. چون مخاطب احساس می‌کند که داریم با او حرف می‌زنیم و خودش را منفعل نمی‌بیند.

اگر نوع تدوین ما در حوزه نخبگانی باشد، چون برای فضای علمی در حال انجام کار هستیم، دیگر به سراغ مطالبی که حائز اهمیت نیست نباید برویم. در بحث نخبگانی اگر مطالب علمی بیان شد، یا باید از آن‌ها درخواست کنیم بیشتر در مورد مطالب علمی توضیح دهند و یا باید در صورت ارجاع، خودمان بیشتر مطالعه کنیم و آن بحث علمی را به زبان ساده برگردانیم تا همه افراد آن را متوجه شوند. کسب رضایت جامعه نخبگانی کمی سخت است به سبب اینکه این افراد کمی سخت می‌پذیرند، کمی اعتماد می‌کنند و دوست دارند بحث‌های مطرح شده توسط آن‌ها دیده شود اما در حوزه دفاع مقدس این چالش‌ها کمتر است.

نکته حائز اهمیت دیگر، مقدمه‌های کتاب است. در این مقدمه‌ها باید توضیح داده شود که چه کارهایی انجام شده، با چند نفر و چند ساعت و چگونه مصاحبه انجام شده است. باید مخاطب را آگاه فرض کنیم بنابراین مخاطب آگاه باید بداند برای یک کتاب ۶۰۰ صفحه‌ای چند ساعت مصاحبه انجام شده است.

اگر راوی ما اول شخص است، باید بدانیم فرد چقدر صداقت دارد. بنابراین برای یافتن حقیقت باید با اطرافیانش هم گفت‌وگو داشته باشیم. این گفت‌وگوها فقط برای باز شدن ذهنمان است نه برای آوردن در کتاب. دوم اینکه اگر اشتباه می‌گوید، محترمانه و متواضعانه اصلاح کنیم.

در پایان ایشان صحبت‌های خود را با صلواتی بر محمد و آل محمد (ص) به پایان رساندند.

بنیاد ملی پنجاب
بنیاد پنجاب استان سیستان و بلوچستان

جناب آقای سردار کوهکن مدیر کل محترم بنیاد حفظ ارزش‌های دفاع مقدس استان فرمایشات خود را اینگونه بیان نمودند:

خدمت میهمانان عزیز و برگزارکنندگان این جلسه عرض سلام و خدا قوت دارم. باید عرض کنم گنج‌های پنهانی در این استان وجود دارد که واقعا فوق العاده و غیر قابل شمارش است. هنوز بسته‌های متعددی داریم که باز نکردیم و هنوز سراغ لشکر ۸۸ با حدود ۲۴۰۰۰ اعرامی نرفتیم. از تقریبا دوازده هزار نیروی مردمی که در دفاع مقدس شرکت کردند، فقط چند مورد بررسی شده است. امسال حدود ۴۵ عنوان کتاب برای چاپ رفته است که خیلی اندک است و باید در این حوزه بیشتر کار شود. بنابراین ورود بنیاد نخبگان در حوزه دفاع مقدس و شناسایی گنج‌های پنهان این استان به ملت ایران، کار فوق العاده ارزشمندی هست و واقعا جای تقدیر و سپاس دارد.

در پایان ایشان صحبت‌های خود را با صلواتی بر محمد و آل محمد (ص) به پایان رساندند.

بنیاد ملی پنجاب
بنیاد پنجاب استان سیستان و بلوچستان

اسامی شرکت کنندگان حضوری و مجازی در کارگاه مذکور به شرح جدول ذیل می باشد:

ردیف	نام و نام خانوادگی	ردیف	نام و نام خانوادگی
۱	دکتر شاهرضایی	۱۸	فاطمه میر
۲	سید سعیدرضا احمدی زاده	۱۹	جعفر شریفی جاوید
۳	مرضیه نظرلو	۲۰	عبدالحمود داورپناه
۴	معصومه رامهرمزی	۲۱	سید رامین فاطمی
۵	آرمین پیری	۲۲	احمد پودینه
۶	سجاد هراتی فرزاد	۲۳	دکتر مهین ریگی
۷	اشرف گرگیچ	۲۴	فراز گودرزیان
۸	علی بصیری نیا	۲۵	مسعود گنج بخش
۹	سمیرا میرشکاری	۲۶	مهدی نامجو فر
۱۰	شهرام مهنا	۲۷	مصطفی جهان
۱۱	علی کیخا	۲۸	مصطفی سالاری
۱۲	سردار کوهکن	۲۹	مریم ریگی
۱۳	راضیه کیخواه نژاد	۳۰	کارشناسان بنیاد پنجگان استان همدان (مجازی)

بنیاد ملی پنجاب
بنیاد پنجاب استان سیستان و بلوچستان

امیر داور پناه	۳۱	سهیلا سرگزی	۱۴
مهندس مرتضوی	۳۲	دکتر برکاتی	۱۵
شیرین اسداللهی	۳۳	دکتر پهلوانی	۱۶
فاطمه السادات قطبی	۳۴	نجمه عباسی	۱۷

شایان ذکر است کارگاه مذکور به کلیه بنیادهای پنجگان کشور و دانشجویان استعداد برتر تحت پوشش بنیاد ملی پنجگان اطلاع رسانی شد و تعدادی از شرکت کنندگان به صورت مجازی شرکت داشتند. گزارش تصویری کارگاه فوق الذکر به شرح ذیل به حضور تقدیم می گردد:

بنیاد ملی پنجاب
بنیاد پنجاب استان سیستان و بلوچستان

روابط عمومی

بنیاد پنجاب استان سیستان و بلوچستان